

Petra Vrtbovská: Pohádka jako fenomén

Ad 1. – 2.1

Pečlivě a přehledně zpracovaný úvod a závěry části 2.1 mně asociují s problematikou, která je mi bližší v antice. Jde především o **vztah pohádek a mýtů**, které mají podle autorky „společné vlastnosti“. Na úrovni způsobu popisu světa o tom těžko může být pochyb; bez potíží lze souhlasit i s tím, že pohádky sdílejí motivy a syžety na velké prostorové i časové vzdálenosti, ba že jsou „pravdivé“ ve smyslu „životu podobné“. Očekával bych však podrobnější vymezení rozdílů mezi mýtem a pohádkou. Jsem si ovšem vědom toho, že takový požadavek je obtížně splnitelný, jak pro nejednoznačnost různých novodobých pochopení mýtu (od Eliadeho po např. G. Leeuwa – mýtus jako slovní stránka rituálu), tak pro nejednoznačnou identifikaci vhodných reprezentantů (např. otázka vhodnosti „mythologií“ jakožto umělých systematizací – nebo poezie jakožto spíše inspirace mýtem, zatímco živý mýtus je v typickém případě součástí náboženského rituálu, nám většinou nepřístupného). Obvykle se uvádí, že mýtus je pro dospělé (počínaje iniciačními mýty), zatímco pohádka je pro děti, ať už výhradně nebo převážně. Taková diference se zdá být dost obecná, je však otázka, zda dostatečná, neboť není jasné, zda pohádka je jakýsi „mýtus pro děti“, nebo zda je přece jenom čímsi svěbytnějším.

Pohádky většinou známe až z pozdní fáze té které kultury, kdy jsou zapisovány. Pro antiku je to např. Amor a Psyché, vložená do románu Zlatý osel. To je ovšem autorské dílo Lúkianovo, byť s výrazně pohádkovými rysy, navíc jednoznačně pro dospělé. Existenci mnohem starších pohádek pro děti a běžnost rituálu (nebo quasi-rituálu, hry na rituál?) vyprávění pohádkových příběhů dětem potkáváme spíše jen ve svědectvích intelektualistických kritiků mýtu. Příkladem může být třeba místo Platónova dialogu, Sofisté (242c), kde se s despektem vyjadřuje o díle Ferekýdově a o mythografech obecně: „Zdá se mi, že každý nám vypráví nějaký příběh, jako bychom byli děti.“ Ponechám-li stranou skutečnost, že kritici mýtu jsou sváděni k syžetu přirovnání dospělých posluchačů mýtu k dětským posluchačům pohádek, tedy k jakési pre-comtovské koncepci „stádií“, máme zde jeden z dokladů vyprávění kouzelných příběhů dětem dávno před dobou, ze které jsou pak zachovány jejich autorské transpozice. Současně je ovšem vidět, že intelektuální popis si už tradičně láme hlavu s rozdílem mezi mýtem nebo pohádkou oproti filosofii nebo vědě, nikoli však s rozdílem mezi mýtem a pohádkou. Proto považuji výše vytčený úkol (specifikovat rozdíly mezi mýtem a pohádkou) za klíč k porozumění mýtu i pohádce; pouze nevím, zda jde o úkol realisticky splnitelný.

Ad 3.1

Výklad Oemingova hermeneutického přístupu je pečlivý a jeho aplikaci považuji za důvtipnou. Podobně přínosné by ovšem bylo také zohlednění řady ostatních hermeneutik, zvláště Gaddamerovy nebo Riceourovy, a to pro možnost diskuze, jak vypadají předpoklady porozumění v případě kouzelné pohádky, jak vypadají otázky uvnitř pohádkového vyprávění, čím se liší od vnějších otázek vůči pohádkovému vyprávění. Možná bychom se tím mohli přiblížit i k diferenci dětského a dospělého světa.

Ad 3.2

Postřeh, že v pohádce hrdina nepsychologizuje, považuji za významný; byť to opět není diference mezi mýtem a pohádkou, nýbrž mezi pohádkou a racionálnějšími žánry.

Teze, že „pohádce chybí mocenský nárok náboženských textů“ platí ovšem jenom v prostředí těch náboženství, která mají sakrální texty a buď náboženskou nauku, nebo jsou eupraktická.

Ad 3.3 – 3.4

Stálo by za reflexivní úvahu, nakolik jsou různé interpretační přístupy k pohádce na jedné straně založeny v přesvědčení, že je možný nějaký přímější způsob kontaktu se skutečností než pohádka, - ale současně jsou někdy samy racionalizací některého typu pohádky, syžetu.

Ad 3.5.1

Iniciační příběh. Tuto část považuji za klíčovou a velmi přesvědčivou.

Ad 3.6

Pozor na pojem „nadpřirozeno“ – mimo latinskou oblast nedává jeho doslovný význam žádný smysl (např. v Řecku je náboženství záležitostí právě přirozenosti). Je zvláštní, jak se výraz „nadpřirozeno“ dnes užívá ve významu „nekomerčnost“.

Vůči hlavnímu tématu této části – srovnání s Platónem – jsem bohužel dost bezradný, je to jedna z příčin opoždění mého posudku. Nepochybuji o tom, že autorka referuje trefně, ani o tom, že platónské téma je pro danou věc velice aktuální. Avšak přesto, že se právě tomuto tématu věnuji desetiletí, si nejsem nijak jistý vlastním Platónovým záměrem, rolí metempsychotického mýtu, ani jeho možným snížením role tělesnosti. Nepochybuji o představených souvislostech a o jejich významu, ale něco je na Platónovi složitějšího, z čeho těžko udělat pouze paján na něj, - a přes upřímnou snahu (a snad i jakousi znalost) to kupodivu neumím pospat, přiznávám se.

Ad 4.

Je to vtipné, poučné a dobře se to čte; odborně bohužel ve většině případů neumím posoudit. Pokud jde o „moje“ oblasti, tak musím konstatovat, že „filosoficko religionistický“ přístup těžko omezit na Eliadeho metodu a Platónovu koncepci, i když proti nim ani proti jejich aplikaci v práci naprosto nemám námitek. Striktně vzato by zde ovšem místo „filosoficko religionistický“ mělo být napsáno „platónsko křesťanský“ – ale toto už je „námitka“ téměř cynická, pouze chci dát najevo existenci alternativ.

Ad 5.

Za krajně důležitý považují postřeh, že pohádka „**propojuje literární útvar s prvky rituálu**“ a s dalšími rysy náboženského světa, ovšem **bez explicitní náboženské nauky** (podotýkám, že tu ovšem nemá ani mnoho různých náboženství mimo pohádky). Neumím posoudit, nakolik to je původní přínos autorky práce.

Krom výše citované teze jsem ovšem od „nástinu teorie“ očekával více, možná jsem si ale slovo „fenomén“ v titulu příliš vyložil jako fenomenologii. Ta je v práci prováděna vůči tématům uvnitř pohádkového děje, stále však postrádám zřetelné vyslovení difference (nikoli protikladu) mezi pohádkou a mýtem. To není výtka vůči práci ani autorce, ale konstatace stavu našeho vědění vůči tak citlivým tématům a také skutečnost, že primárním oborem práce není filosofie jako taková, byť pracuje v kvalifikovaném kontaktu s ní.

Závěrem se omlouvám za pouze částečnou kvalifikovanost vůči tématu a za kritičnost, jakou jsem povinen uplatňovat v roli oponenta. Výše uvedené poznámky jsou spíše náměty k další možné práci. Opravdově děkuji autorce za to, že jsem se s její prací mohl seznámit.

Prohlašuji, že předložená práce splňuje nároky kladené na práci disertační a doporučuji ji k obhajobě jako velmi dobrou.

V Praze, 20. října 2005

Doc. Zdeněk Kratochvíl
Ústav filosofie a religionistiky FF UK